

כיום איננו דטרמיניסטי. יכול היה להיות אחד-
רת אילו היו כוחות אחרים. אילו היו כוחות
אחרים, היה אחרת. לא היו הכוחות האחרים.
אתה לא היית כוח, אני לא הייתי כוח, רטוש
לא היה כוח, הכנענים לא היו כוח, יגאל אלון
לא היה כוח, יצחק שדה לא היה כוח, אף אחד
לא היה כוח, בן-גוריון היה כוח.
ושמע, אתה רוצה שאני אכתוב פה עכשיו
ספר בראיון איתך? אז אני אגיד לך: אילו
ואילו ואילו לבן-גוריון לא היה מגע עם יד
דות ארצות-הברית, ואילו יהדות ארצות-הברית
רית לא היתה ממלאת את כוחו ואת מלא את
השאפות שלה, כעצם, בעצם, היתה מדינת-ישראל
אחרת. גמרתי לדבר, די.
בעוד 10 שנים תראו אותי עוד פעם. די,
די.

● לא, הראיון עוד לא נגמר.
לא, להישאר בנושא הזה.
● מתוך דברייך כאן, ולמעשה גם
מתוך דברייך בספר, מתקבלת תודת
זית מאוד קשה לגבי עתידה של מדינת-
ישראל.

כן.
● אתה אומר שהמדינה הזאת,
כמו שהיא, אין לה אפשרות-יקום,
היא נגד הטבע.

נכון. אני אומר את זה בספר, למרות שלא
זה הנושא של הספר, זה לא הנושא. הנושא...
● זו המסקנה של הספר.
והנושא של הספר זה לא מדינת-ישראל.
מדינת-ישראל לא מוכרת בו בכלל, אני מבין
קש שלא תשכח את זה בריווחך אודות הספר.
הספר לא מדבר על ישראל בכלל.
● אבל הספר מדבר על ישראל
אחר, אלמוני.

לא, רק לפעמים הוא מופיע כישראלי, הוא
בכלל לא מופיע כישראלי, הוא מופיע כאל-
מוני, אני מתקן אותך, והעין מכינה שאכן
האיש ישראלי.
● השאלה היא מה האלגוריה, מה
תוכנה? אם אתה הופך אותה מא-
לגוריה ישראלית, יהודית-ישראלית
לית, לאלגוריה כלל-אנושית? אתה
מוכן להסך אותה לאלגוריה כלל-
אנושית?

אני כיהודי, כישראלי, כאדם, אני אנושי
וכל דבר שקורה לי לא זר לאנושות. אני לא
בלתי-אנושי. אלי ויזל הוא בלתי-אנושי, אני
אנושי.

● למילה "אנושי" יש בעברית
שתי משמעויות שונות: משמעות
אחת במובן של HUMAN ומש-
מעות אחרת במובן של HU-
MANE.

כישראלי, אני גם אנושי, כלומר כן-אנושי,
ואנושי, כלומר מתנהג באנושיות.

● עכשיו אני מנסה להעביר את
עצמי לרמה כלל-אנושית, דבר שק
שדה לי במיקרה זה, ואני שואל את
עצמי: אם הגיבור...
כי אתה בעצמך ישראלי.

● כי גם אני ישראלי, והספר יש
ראלי, ואתה ישראלי. אם אנחנו
נקבל לרגע שמה שמתואר בספר
איננה חזויה ישראלית, כי אם
חזויה כלל-אנושית, מה התמונה
שמתקבלת?

התמונה שמתקבלת היא שכל קבוצה אנושית
שית בעולם, שתגייס למצב של הקבוצה היש-
ראלית, כך תנהג, כהתאם.
● היתה פעם תיאוריה...

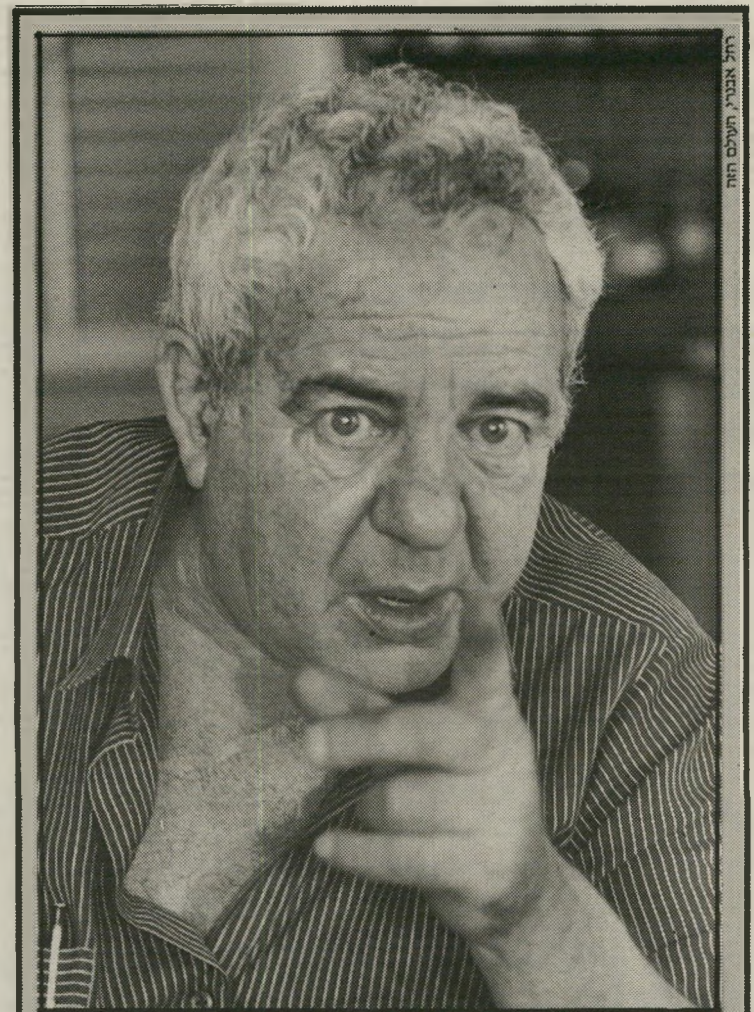
אתה בחרתנו, או ה' בחר אותנו גם לניסוי
הזה. שה' ירחם על הישראלים.

● ה' בחר אותנו, ולא ידע מה הוא
עושה.
היינו הכי בשלים לזה.
● אז.

* אדם המאמין שהכל קבוע מראש, על-
די כוחות חיצוניים המשפיעים על הרצון הא-
נושי.

● אתה מוכן לעבור מהספר ל-
מוס קינן עצמו?
אם זה לעמוס קינן, כן. אם זה לרן כן-
אמוץ, לא.

גם עכשיו.
● אני עדיין רבך במישור הכללי-
אנושי. אמר פעם מישור, שבחתי
מי, אולי ארתור קסטלר, שהיהודים

שאלה: המיתוסים האלה רודפים אותנו?
תשובה: אנחנו מסוגלים לשלוט או להישלט, אבל
תמיד לברד. זה עסקי-ביש. עם לברד לא ישכון!

● אני לא רוצה לחזור על מה
שאמרת לי לפני הראיון, שההבדל
בינך לבין רן כן-אמוץ היה בכך שרן
בן-אמוץ הלך מן האני לאנחנו, ואתה
הלכת מזהאנחנו לאני. אז אתה, איש
כמוך, שהוא ישראלי...
אני איש די כמוני, בסך-הכל.
● אתה איש כמוך.
די כמוני.

● כאיש כמוך, שהוא ישראלי
מוזבהק, וכל יצירתך ישראלית ומדי-
עורה בשפה הישראלית ומצלמת
נפש ישראלית, כדברייך — איפה
אתה עומד היום באמת באופן אישי:
מול, או בתוך, או מחוץ לעם-ישי-
ראל?

אני עומד בערוב ימי ומסתכל וחרד.
● הגרמנים יצרו פעם, במצב
מסויים, את המושג "הגירה פני-
מית". אתה חש בתוכך משהו כזה?
לא בתוכי, אבל מסביבי, כן. בתוכי לא. אני
איפה שהייתי נריוק, אבל אני מרגיש איך
הקרקע נשמטת מתחת לרגלי, ואיך שאני
חדל מיום ליום לבטא את ישראל של הערב.
● מבטא אותה על דרך השלילה,
כמו ששולל. אבל גם השולל שייך.
אני מרגיש שישראל הולכת ונעלמת

מיוצגים את החזויה האנושית, אבל
בצורה הכי קיצונית.
אני חותם על זה מתחת. לא ידעתי שמי
שהו אמר את זה, אני חותם על זה מתחת.
● זה נאמר על היהודי, בשהיהודי
היה קורבן. עכשיו אתה ממשוך בקו
הזה, ואומר שהיהודי הוא ההתגלות
הכריזמונית של החזויה האנושית
גם כשהוא לא הקורבן, כי אם הוא
הרודה והנוגש.
אכן, כך אמרתי.

● ואז באמת אפשר לומר שהספר
הוא כלל-אנושי, מבחינה זאת שהוא
מתאר, באמצעות הישראלי, שהוא
מיוצג חזויה אנושית יותר מאשר
כל אחד אחר, את החזויה האנושית
בצורה קיצונית.

במערומיה, בצורתה הנוראה ביותר, אכן
כן. אני מאשר את זה. אני לפחות כמחבר
הספר, אומר כן.

● טוב, יש עוד ויכוח על השאלה
אם מחבר-הספר יכול בכלל לשפוט
על הספר שהוא כתב.

נכון, אולי לא, רגע, יש ויכוח. אני חושב
שאני מחבר נאור ומודע למה שאני כותב. אם
לא יבואו השופטים אחריי וישפטו את הספר,
אז שישפטו אותי.

מתחת לכפות-דגלי, ואני לא יודע את מה אני
מבטא.
● (רחל אבנרי, מהצד: אתה גורם ממש סחר-
חורת כשאתה אומר דברים כאלה!)
● בשאתה אומר את זה, אתה
מכשיר לבבות להגירה — לא רק
פנימית, אלא גם להגירה חיצונית.
אם ישראל כלייך מסחירה.

זה מה שאמרת.
● אם ישראל מפחידה, למה ש...
אילו אני בן 20 היום, מאוד יתכן שהייתי
מהגר מכאן, מאוד יתכן.

אני לא מאמין עוד בסיפור הזה של
הציונות. אני לא מאמין בסיפור של ישראל.
אני לא מאמין בו יותר.

אני לא אומר שלא יתכן — אני רק אמרתי
שאני הפסקתי להאמין בו. אני לא נביא, ולא
מדבר כנביא, מה יקרה לזה. אני רק אומר אם
אני מאמין בו או לא מאמין בו. אני חדלתי
להאמין, חדלתי להאמין.

● אתה חדלת להאמין שזה יקרה,
או שחדלת להאמין שזה יכול לק-
רות?

חדלתי להאמין שזה יקרה.
● או שזה יכול לקרות?

השאלה היא טובה, בטוח שחדלתי להאמין
שזה יקרה, לא בטוח שחדלתי להאמין שזה
יכול לקרות, כי אחרת הייתי מתאכזר ולא
כותב ולא מדבר. למה כן-אדם כותב? למה
כן-אדם מדבר? כן-אדם כותב, כן-אדם מדבר
גם בגלל התיקווה שהוא אומר לעצמו אם אני
אומר ואחזור ואומר ואחזור ואחזור ואומר
ואומר, יכול להיות שדבר שהיה אמור להי-
גמר, בכל זאת יתחיל מחדש.
● פרדוכס מסויים.

כן, אופטימיזם, פסימיזם, דברים כאלה.
● אילו היית צריך להגדיר את
עצמך כאופטימיסט או כפסימיסט,
אתה מין אופטימיסט פסימי או פסי-
מיסט אופטימי. אתה מאמין שאתה
פסימיסט, אבל אתה פועל כאילו
הייתי אופטימיסט.

משהו מעין זה, נכון, כן. אני פסימיסט
ביסודי, שפועל כאופטימיסט, כאילו הייתי
אופטימיסט.

● מפני שאחרת היית גר בניו-
יורק באופן קבוע?
בלי בעייה.

● כתבת ספר, "הדרך לעין-חרוד"
שהוא הרבה יותר פשוט, מפני
שהוא מגדיר מצב מסויים, מתאר
אותו, מביא פיתרון.

אני גם אגיד לך משהו: הדרך לעין-חרוד
נראית כאידיליה רומנטית ורודה לעומת
ציבנונים אחוני.

● כן, גם אני חושב כך. מפני שזה
סיפור על סיטואציה מסויימת עם
פיתרון, בעוד שפה אתה מתאר
סיטואציה הרבה יותר בסיסית, לא
קשורה באירוע אמיתי או דימויני.
זה או אחר.

● זה או אחר, ואין פיתרון בכלל.
זאת אמרת, פה זה ספר בלי פיתרון,
ספר הנותן תמונה מבהילה מאוד,
ואומר זה, THAT'S IT.

שמע, אני נבהל אפילו יותר ממך ממה
שאני כתבתי, באמת.
● לא נבהלת בזמן שכתבת?

כן, כן.
● היום אתה נבהל יותר?

יותר, אני נבהל ממה שכתבתי.
● בקרא אתה נבהל יותר מכפי
שנבהלת ככותב.

רע לי כשאני קורא את עצמי, רע לי. אני
לא מאמין שאני איש עם מוח כלייך קורח
וחולה, שכתב רבנים כלייך קורחים וחולים
כמו שכתוב שם. עד שאני קורא עיתון, ואז
נחה דעתי, אני יודע שאני לא קורח ולא חר-
לה, אלא איש קטן, שפשוט ראה מה שהולך
לקרות. רע לי.